NVBR
Leerarena Moerdijk

"Wat vertel jij je collega's als zij morgen worden ingezet bij zo'n brand?"

NVBR

Voorwoord

Met het programma Lerend Vermogen nemen we verschillende initiatieven om het leren bij de brandweer een impuls te geven. Eén van deze initiatieven is de ontwikkeling van een leerarena. Deze arena heeft als doel om in een veilige omgeving gezamenlijk te reflecteren op het eigen optreden van de brandweer. Centraal staat de vraag: ‘Wat zou jij aan je collega vertellen, als je weet dat hij/zij morgen wordt ingezet bij dezelfde brand?’

Bij de brand in Moerdijk is de leerarena voor de eerste keer gebruikt. Samen met een groep experts van de brandweer zijn tijdens de Leerarena Moerdijk lessen getrokken die betekenis hebben voor zowel het eigen optreden als voor collega’s in het land. De aanwezige brandweercollega’s hebben met veel inzet en betrokkenheid laten zien dat de leerarena belangrijke inzichten oplevert. Het resultaat ligt hier voor u in de vorm van een leerdocument. Wij zijn daar trots op.

Speciale dank gaat uit naar de regio’s Midden- en West-Brabant en Zuid-Holland-Zuid, in het bijzonder naar Martin Hudepohl, Noud Bruinincx, Anton Slofstra en Huub van der Weide. Zij hebben de Leerarena Moerdijk mogelijk gemaakt en daarmee ook een belangrijke bijdrage geleverd aan een nieuwe wijze van leren van ervaringen bij het repressief optreden van de brandweer.

Bernard Tilman
Directeur NVBR

Inhoudsopgave

Samenvatting p. 4

1 Inleiding p. 8

2 De leerarena p. 10

3 Leeropgaven p. 13

4 Evaluatie leerarena p. 25

Bijlagen

1 Spelregels van de leerarena p. 27

2 Overzicht deelnemende brandweercollega's uit het land p. 28

Samenvatting

De leerarena

De leeropgaven

Hieronder staande belangrijkste leeropgaven die tijdens de leerarena naar voren zijn gekomen, waarbij een onderscheid is gemaakt tussen 1e orde en 2e orde leeropgaven. Een leerarena heeft als doel: het reflecteren op het eigen optreden en het inventariseren van leereffecten. Dit doel wordt bereikt door een bijeenkomst te organiseren met de operationele functionarissen die direct betrokken zijn geweest bij een incident en met brandweercollega's uit het land. Op basis van de feitenanalyse en presentaties worden persoonlijke ervaringen, indrukken en professionele kennis rond een aantal thema's uitgewisseld. Hierbij wordt vanuit een brede context gekeken naar mogelijke leeropgaven: waardoor werd de brandweer geholpen bij het bestrijden van het incident, waardoor werd de brandweer gehinderd en wat heeft de brandweer gemist? Hiermee onderscheidt de leerarena zich van onderzoek, evaluatie en nazorgtrajecten. De nadruk ligt op ontwikkeling van de eigen brandweerdiscipline. Niet het vellen van een oordeel staat centraal, maar het van en met elkaar te leren. Het is dan ook goed om te beseffen dat tijdens de leerarena de persoonlijke kennis en ervaringen van brandweerprofessionals centraal staan. Deze worden tijdens de leerarena niet ter discussie gesteld en niet gecheckt en/of geverifieerd. Bij de waardering van de uitkomsten en de resultaten van een leerarena dient men zich hiervan bewust te zijn.

1e orde leeropgaven

Wat ging goed?

- De tactiek – de aanpak van het incident – is goed geweest. Uitbreiding voorkomen is één van de belangrijkste tactische inzetten die gedaan werd.
- Improvisatievermogen zowel met betrekking tot de tactiek/techniek als met de inzet van operationele functionarissen. Bij een incident waar meerdere incidenten tegelijkertijd spelen (zie kader op pagina 5) en er voor de interferentie bij de bestrijding van deze incidenten geen standaard procedure bestaat, is improvisatievermogen nodig.
- Inschakelen kennis en expertise: in een vroeg stadium is gebruikgemaakt van kennis en expertise van anderen (onder andere aanvragen crashtenders, inschakelen BOT-mi, inzetten KLPD-helikopter, inschakelen van kennis van bevelvoerders, OvD's en andere disciplines met betrekking tot de lokale situatie).
- Aflossing actiecentra/COPI: de geleidelijke aflossing van sleutelfunctionarissen in actiecentra en COPI heeft ertoe geleid dat er een goede informatieoverdracht tussen deze functionarissen plaats vond.

Wat heeft aandacht nodig?

- Operationele communicatie en informatie-uitwisseling: zorg middels netcentrisch werken voor adequaat dekkend informatiebeleid en informatiebeeld.
- Dubbelfuncties: herbezinning op het gegeven dat de (1e) compagniescommandant tevens de rol van staffunctionaris brandweer in het COPI vervult.
- GRIP: analyseer de wenselijkheid en de onwenselijkheid van het hanteren van verschillende GRIP-niveaus bij betrokkenheid van meerdere regio's en soms zelfs meerdere provincies.
- Veiligheid personeel:
  - Leidinggevenden dienen te zorgen voor persoonlijke bewustwording van de eigen veiligheid en gezondheid bij ingezet personeel en het toezien op naleving van voorschriften.
  - Zorg voor goede arbeidshygiëne door bijvoorbeeld correcte en tijdige ontsmetting van ingezet personeel en hun (blus)kleding.
- Geregisseerde en gecoördineerde aflossing: overweeg een centraal geregisseerde en gecoördineerde aflossing volgens een vaste procedure in plaats van decentrale aflossing.

Tactische en technische dilemma´s

Blussen, koelen en uitbreiding voorkomen en/of laten uitbranden, gebruiken we schuim en/of water?

- Bij aankomst zeer grote brand, waarbij meerdere, in aanleg verschillende inzetten tegelijkertijd plaatsvinden: branduitbreiding voorkomen, vloeistofbrand bestrijden, pluimstijging bevorderen, koelen aceton.
- Om uitbreiding te voorkomen heb je water nodig. Om de vloeistofbrand te bestrijden heb je schuim nodig.
- Voor elk standaard incident bestaat een standaard procedure. Maar wat als meerdere incidenten tegelijkertijd spelen en de bestrijding van deze incidenten elkaar beïnvloedt?

2e orde leeropgaven

Ruimte voor vakmanschap en improvisatie

- *Creëer ruimte en steun voor improvisatie*. Het rampenbestrijdingsplan is geen handboek voor repressief optreden waarvan geen enkele afwijking mogelijk is. Creëer ruimte voor improvisatie op basis van het professionalisme van de brandweermensen.

Situatiebewustzijn (situational awareness)[1]

- *Ontwikkel situational awareness*. Om de tactiek en techniek van een inzet te bepalen, is het van belang dat er een goed beeld is van het incident. Wat is het voor incident en kan ik het aan? Wat ga ik doen, wat is mijn doel? Pas als je weet welk incident je bestrijdt, kun je de juiste middelen inzetten.
- *Verruim de benadering 'bestrijdingsgebied'*. Al tijdens een incident zijn er meer effecten zichtbaar dan alleen wat zich afspeelt in het bron- en effectgebied. De brandweer dient daarom naar de brede impact van een incident te kijken.
- *Organiseer onderzoek op het gebied van effectbestrijding*. De huidige manier van effectbestrijding is het 'gecontroleerd uit laten branden'. Het is goed om te kijken welke andere technieken er zijn. Daarnaast is er binnen Brandweer Nederland geen eenduidig beeld over 'uitbreiding voorkomen'.

Onzichtbaarheid creëert onduidelijkheid; duiding en beeldvorming in de media

- *Organiseer zichtbaarheid van de brandweer in de media*. In de landelijke media moet iemand namens de brandweer zichtbaar zijn die duidt wat de brandweer aan het doen is.
- *Pas social media toe in incident-, rampen- en crisiscommunicatie*. Social media is een nieuw medium dat door de brandweer als methodiek kan worden ingezet om informatie te krijgen, om duiding te geven en om zichtbaar te zijn voor zowel burgers als landelijke media.

Meten is weten?

- *Heroverweeg het waarschuwing- en alarmeringstelsel*. Het huidige waarschuwings- en alarmeringsstelsel is bedacht en ontworpen in de jaren 80 op basis van de toen beschikbare kennis en bestaande maatschappelijke context.
- *Creëer duidelijkheid over het 'meten en weten'*. Het is van belang nader te onderzoeken welke verwachtingen er onder bevolking, bestuurders en operationele diensten leven ten opzichte van het meten door de brandweer en hoe deze verwachtingen te managen.

[1] *Situatiebewustzijn/situational awareness: het bewust zijn van wat om je heen gebeurt, om te begrijpen hoe informatie, gebeurtenissen en je eigen acties, jouw doelen en doelstellingen zowel nu als in de nabije toekomst zal beïnvloeden.*

1 Inleiding

Op 5 januari 2011 vond een brand bij Chemie-Pack in Moerdijk plaats. Een uniek incident waar vanuit veel verschillende invalshoeken te leren valt. Het incident heeft veel media-aandacht gekregen en is onderwerp van onderzoek door meerdere instanties.

De brandweerregio's Midden- en West-Brabant (MWB) en Zuid-Holland-Zuid (ZHZ) hebben de behoefte geuit om, naast de onderzoeken die gaande zijn, een waardevrij beeld te krijgen van het 'eigen optreden'. Dit door te reflecteren op de initiële brandbestrijding ten opzichte van bestaande inzichten met als doel te leren en ervaringen te delen binnen het gehele brandweerveld. De Nederlandse Vereniging voor Brandweerzorg en Rampenbestrijding (NVBR) wil het lerend vermogen van de brandweer versterken. Ze doet dit ondermeer door methodieken te ontwikkelen om kennis en ervaring uit te wisselen en om leereffecten te inventariseren. Met het organiseren van een leerarena wil de NVBR een methodiek ontwikkelen dat in de toekomst vaker ingezet kan worden om te kunnen reflecteren op het eigen optreden en om leereffecten te inventariseren.
Met deze doelen voor ogen hebben de regio's de NVBR de opdracht gegeven een leerarena te organiseren.

Tijdens de Leerarena Moerdijk van 18 maart 2011 zijn enkele tientallen brandweermensen uit de regio's Midden- en West-Brabant en Zuid-Holland-Zuid die direct bij het incident betrokken waren, alsook verschillende brandweercollega's uit het land bijeen gekomen om met elkaar - onbevooroordeeld - te spreken over het optreden van de brandweer. Persoonlijke ervaringen, indrukken en professionele kennis werden uitgewisseld rond een aantal thema's. Door met elkaar aan de hand van thema's over dit incident te spreken, kon ieder met zijn eigen verhaal bijdragen aan het grote verhaal van deze brand. Hierbij is voortdurend getracht de leerpunten naar het niveau van 2e orde leren te tillen en te kijken vanuit een brede context: waardoor werd de brandweer geholpen bij het bestrijden van het incident, waardoor werd de brandweer gehinderd en wat heeft de brandweer gemist? Hiermee onderscheidt de leerarena zich van onderzoek, evaluatie en nazorgtrajecten. De nadruk ligt op ontwikkeling van de eigen brandweerdiscipline. Niet het vellen van een oordeel staat centraal, maar het van en met elkaar te leren.

Leeswijzer

Dit document geeft een toelichting op de methodiek leerarena en bevat de uitkomst van de leerarena Moerdijk. In hoofdstuk 2 wordt daarom kort het doel, de opzet en werkwijze van een leerarena toegelicht. In hoofdstuk 3 worden de belangrijkste leeropgaven weergegeven. In hoofdstuk 4 wordt de waardering van de leerarena door de deelnemers weergegeven en de verbeterpunten met betrekking tot de methodiek leerarena.

Tijdens de leerarena staan persoonlijke kennis en ervaringen van brandweerprofessionals centraal. Deze worden tijdens een leerarena niet ter discussie gesteld en niet gecheckt en/of geverifieerd. Bij de waardering van de uitkomsten en resultaten van een leerarena dient men zich hiervan bewust te zijn!

BRANDWEER
MOERDIJK

2 De leerarena

Opdracht

De opdracht van de brandweerregio's Midden- en West-Brabant en Zuid-Holland-Zuid aan de NVBR luidde:
"Een waardevrij beeld krijgen van het 'eigen optreden' door te reflecteren op de initiële brandbestrijding ten opzichte van bestaande inzichten, met als doel te leren en ervaringen te delen binnen het gehele brandweerveld. Hierbij geldt dat het delen van de ervaringen moet plaatsvinden op een manier die aansluit bij de wijze waarop de brandweer het beste leert: aan de hand van verhalen en beelden."

Doelstellingen

Het doel van deze opdracht is het inventariseren van de leereffecten die te halen zijn uit het brandweeroptreden bij de initiële brandbestrijding in Moerdijk, met aandacht voor:

- Doen we de dingen goed? Hierbij ligt de focus op de activiteiten en het resultaat en worden bestaande brandweersystemen zoals doctrines, planvorming enzovoorts niet ter discussie gesteld (het zogenaamde 1e orde leren of 'Single loop learning').
- Doen we de goede dingen? Hierbij ligt de focus op het resultaat en de bestaande brandweersystemen en worden deze systemen zoals doctrines, planvorming enzovoort, juist wel ter discussie gesteld (2e orde leren of 'Double loop learning').

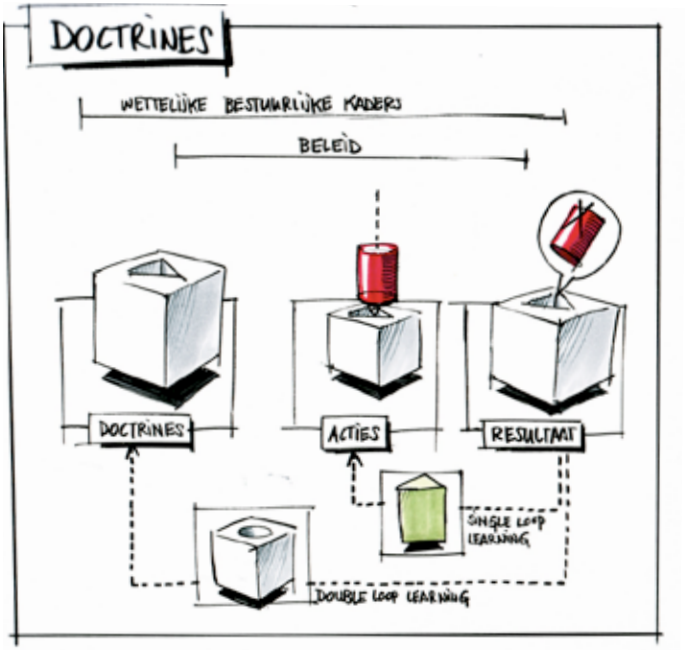

Figuur 1: Single en double loop learning

Met het organiseren van de leerarena stelt de NVBR zich ten doel: Het zodanig ontwikkelen van de methodiek leerarena dat het in de toekomst vaker ingezet kan worden om te kunnen reflecteren op het eigen optreden en om leereffecten te inventariseren. Daarmee onderscheidt de leerarena zich van onderzoek, evaluatie en nazorgtrajecten.

Afbakening

Er zijn veel verschillende invalshoeken om lessen te trekken uit het incident Moerdijk. Om tot concrete resultaten te kunnen komen tijdens een leerarena is nadere inperking van de scope noodzakelijk. Met de opdrachtgevers is om die reden de onderstaande afbakening afgesproken:

- Het gaat om de initiële brandbestrijding in Moerdijk: van start incident totdat het sein brandmeester is gegeven.
- De rode kolom staat centraal.
- De leerarena richt zich op de volgende vijf onderdelen:
  - alarmering;
  - opschaling;
  - leiding en coördinatie (inclusief aflossing);
  - techniek en tactiek, zowel voor de bronbestrijding als voor de effectbestrijding;
  - informatie-uitwisseling initiële brandbestrijding.
- De leerarena duurt één dag.

Voorbereiding

De opdrachtgevers hebben vooraf informatie over het operationeel optreden aangeleverd op basis waarvan een chronologisch feitenrelaas is opgesteld. Dit feitenrelaas is vooraf aan alle deelnemers verstrekt om zo een basis kennisniveau van de ‘feitelijke situatie’ te creëren. De deelnemers aan de leerarena zijn persoonlijk uitgenodigd door de opdrachtgevers. In de week voorafgaand aan de leerarena zijn de regio’s bezocht om de deelnemers te informeren over het doel, de opzet en de werkwijze van de leerarena en om eventuele vragen over de leerarena te beantwoorden.

Opzet leerarena

Tijdens een leerarena staat het delen van persoonlijke ervaringen en professionele kennis centraal vanuit de vraagstelling: “Wat zou jij aan je collega vertellen, als je weet dat hij/zij morgen wordt ingezet bij dezelfde brand?”. De direct bij het incident betrokken brandweermensen moeten zich tijdens de leerarena dan ook veilig voelen om vrijuit hun persoonlijke mening te kunnen geven. Dit vereist een veilige en vertrouwelijke setting. Om die te creëren zijn vooraf duidelijke spelregels afgesproken (zie bijlage 1). Ook hebben de opdrachtgevers aangegeven dat ze, indien nodig, alles zullen doen wat mogelijk is om de vertrouwelijkheid voor de individuele deelnemers aan de leerarena zoveel mogelijk te waarborgen.

Om het reflecteren op het eigen optreden te stimuleren, zijn brandweercollega's uit het land uitgenodigd om deel te nemen aan de leerarena. Voor deze deelnemers is het van belang om onbelast naar de persoonlijke verhalen van hun collega's te luisteren, verhelderende vragen te stellen en door te vragen naar de achtergronden en overwegingen en hun eigen ervaringen in te brengen. Zo worden brandweermensen vanuit verschillende disciplines en organisaties bijeen gebracht om met elkaar informatie te delen, samen betekenis te geven en van en met elkaar te leren. Zoals aangegeven staan de persoonlijke kennis en ervaringen van brandweerprofessionals tijdens de leerarena centraal. Deze worden tijdens een leerarena niet ter discussie gesteld en niet gecheckt en/of geverifieerd. Bij de waardering van de uitkomsten en resultaten van een leerarena dient men zich hier van bewust te zijn.

3 Leeropgaven

Op basis van de persoonlijke ervaringen en kennis is een aantal leeropgaven tijdens de leerarena vastgesteld. De belangrijkste leeropgaven worden in dit hoofdstuk op hoofdlijnen beschreven en toegelicht. Daarbij wordt een onderscheid gemaakt in 1e orde leeropgaven en 2e orde leeropgaven.

1e orde leeropgaven (doen we de dingen goed?)

Wat ging goed?

- De tactiek – de aanpak van het incident – is goed geweest. Op basis van de beschikbare informatie is in eerste instantie besloten om geen bluspoging te ondernemen, maar uitbreiding te voorkomen. Uitbreiding voorkomen is één van de belangrijkste tactische inzetten die gedaan werd. Knap stukje werk dat de twee loodsen zijn behouden.
- Improvisatievermogen zowel met betrekking tot de tactiek/techniek als met de inzet van operationele functionarissen. Bij een incident waar meerdere incidenten tegelijkertijd spelen (zie kader op pagina 14) en er voor de interferentie bij de bestrijding van deze incidenten geen standaard procedure bestaat, is improvisatievermogen nodig. Daarnaast hebben in de eerste hectische fase van het incident verschillende functionarissen, die geen formele rol hadden, toch een rol op zich genomen waardoor knelpunten pragmatisch zijn voorkomen en/of opgelost. Deze inzet heeft bijgedragen aan een flexibele en veerkrachtige incidentbestrijding.
- Inschakelen kennis en expertise: in een vroeg stadium is gebruik gemaakt van kennis en expertise van anderen (onder andere aanvragen crashtenders, inschakelen BOT-mi, inzetten KLPD-helikopter, inschakelen van kennis van bevelvoerders, OvD's en andere disciplines met betrekking tot de lokale situatie). Het snel inschakelen van deze kennis en expertise heeft bijgedragen aan een completere beeldvorming, welke van belang is gebleken voor het bepalen van de tactiek en techniek.
- Aflossing actiecentra/COPI: de geleidelijke aflossing van sleutelfunctionarissen in actiecentra en COPI heeft ertoe geleid dat er een goede informatieoverdracht tussen deze functionarissen plaatsvond.
- Er is waardering onder het personeel over de wijze waarop het nazorgtraject is vormgegeven. Zo zijn de medewerkers ondermeer goed voorbereid op de gesprekken en interviews met diverse instanties. De overdracht van ervaringen van collega's uit andere korpsen is daarbij als zeer waardevol ervaren. Ook waardering voor de (medische) nazorg en de snelle informatiebijeenkomsten kort na de brand.
- De logistieke/facilitaire ondersteuning van de manschappen tijdens het incident is centraal geregeld volgens een standaard proces en is goed verlopen.

Tactische en technische dilemma´s

Blussen, koelen en uitbreiding voorkomen en/of laten uitbranden, gebruiken we schuim en/of water?

- Bij aankomst zeer grote brand, waarbij meerdere, in aanleg verschillende inzetten, tegelijkertijd plaatsvinden: branduitbreiding voorkomen, vloeistofbrand bestrijden, pluimstijging bevorderen, koelen aceton.
- Om uitbreiding te voorkomen heb je water nodig. Om de vloeistofbrand te bestrijden heb je schuim nodig.
- Voor elk standaard incident bestaat een standaard procedure. Maar wat als meerdere incidenten tegelijkertijd spelen en de bestrijding van deze incidenten elkaar beïnvloedt?

Gekozen tactiek en techniek: een combinatie van

- Laten branden (effecten en gevolgen):
  - goede pluimstijging en verdunning;
  - geen vervuiling bluswater;
  - uitbreiding van brand als gevolg van korte onderlinge afstanden gebouwen;
  - tijdens doofperiode geen pluimstijging meer.

- Koelen en uitbreiding voorkomen met water (effecten en gevolgen):
  - uitbreiding voorkomen omliggende gebouwen en bedrijven;
  - voorkomen en reduceren gevaar eigen veiligheid personeel en omgeving;
  - vervuild bluswater;
  - geen pluimstijging meer.

- Blussen en afdekken met schuim (effecten en gevolgen):
  - doofperiode bekorten om zodoende overlast omliggende bedrijven te bekorten;
  - door afdekken beperken van uitdamping resterende gevaarlijke stoffen en terugdringen effecten volksgezondheid;
  - vervuiling bluswater.

Wat heeft aandacht nodig?

- Operationele communicatie en informatie-uitwisseling: zorg middels netcentrisch werken voor adequaat dekkend informatiebeleid en informatiebeeld. Vooral beschikbaarheid van up-to-date geo-informatie is van groot belang. Zorg er tevens voor dat de brandweermensen die vanuit andere regio's deel uitmaken van een brandweerpeloton kunnen blijven communiceren via hun eigen portofoons. Bij een bovenregionaal incident verdient het aanbeveling direct iemand van de andere regio binnen COPI en/of ROT plaats te laten nemen in verband met de informatiepositie en beeldvorming. Stimuleer het oefenen tussen veiligheidsregio's op incidenten met een bovenregionale impact, inclusief op- en afschaling.
- Dubbelfuncties: herbezinning op het gegeven dat de (1e) compagniescommandant tevens de rol van staffunctionaris brandweer in het COPI vervult. Voorkom dubbelfuncties bij opschaling en zorg voor eenhoofdige leiding opdat de compagniescommandant ook daadwerkelijk leiding kan geven aan zijn compagnie en niet wordt opgeslokt door zijn taak in het COPI. Vergt tevens een herbezinning op de definitie van 'effectgebied' en de rol van het ROT.
- GRIP: analyseer de wenselijkheid en de onwenselijkheid van het hanteren van verschillende GRIP-niveaus bij betrokkenheid van meerdere regio's en soms zelfs meerdere provincies.
- Veiligheid personeel:
    - Leidinggevenden dienen te zorgen voor persoonlijke bewustwording van de eigen veiligheid en gezondheid bij ingezet personeel en het toezien op naleving van voorschriften.
    - Zorg voor goede arbeidshygiëne door bijvoorbeeld correcte en tijdige ontsmetting van ingezet personeel en hun (blus)kleding. Informeer het personeel zo snel mogelijk over arbeidshygiënische aspecten in relatie tot hun positie die ze bij de brandbestrijding hebben ingenomen (debriefing). Registreer inzetten (met tijdsduur en bijzonderheden) in het persoonlijk dossier van ingezette medewerkers.
- Geregisseerde en gecoördineerde aflossing: overweeg een centraal geregisseerde en gecoördineerde aflossing volgens een vaste procedure in plaats van decentrale aflossing. Neem in deze procedure op dat de collega's die voor de volgende shift worden ingezet, daar vroegtijdig over worden geïnformeerd en ter voorbereiding voldoende rust kunnen nemen. Besteed in deze procedure speciale aandacht aan de kwetsbaarheid van sleutelfunctionarissen met dubbele rollen en aan de belastbaarheid van vrijwilligers.

2e Orde leeropgaven (doen we de goede dingen?)

Het samen betekenis geven aan de gedeelde informatie en het met elkaar lessen trekken voor brandweer Nederland heeft overduidelijk de boventoon gevoerd bij de deelnemers. De focus tijdens de leerarena is daarmee vooral op het tweede orde leren van de brandweer komen te liggen. Hierna worden de belangrijkste 2e orde leeropgaven voor de brandweer weergegeven zoals die naar voren zijn gekomen uit de leerarena.

Ruimte voor vakmanschap en improvisatie

Leeropgave

Creëer ruimte en steun voor improvisatie

In de planvorming wordt bedacht welke scenario's zich kunnen voordoen en hoe de brandweer zich hierop moet voorbereiden. Dit papieren systeem is echter geen goede weergave van de realiteit. Niet alleen is elk incident anders, ook de keuzes gedurende het incident op het gebied van tactiek en techniek bepalen in belangrijke mate het verloop van een incident. Er is echter geen theoretische kennis aanwezig over alle mogelijke effecten van bepaalde keuzes, in het bijzonder als ze op elkaar inwerken c.q. invloed op elkaar uitoefenen. Het rampbestrijdingsplan is dan ook geen handboek voor repressief optreden waarvan geen enkele afwijking mogelijk is. In dergelijke situaties wordt improvisatie gevraagd op basis van het professionalisme en de praktijkervaringen van de brandweermensen.

Planvorming moet niet (alleen) gericht zijn op detailbeschrijving 'wat te doen als', maar moet ook ruimte bieden om gelegitimeerd af te kunnen wijken als de situatie er om vraagt. Aangezien niet alles in de planvorming is te vatten en er ruimte moet zijn voor improvisatie, is het goed om deze behoefte aan improvisatie gedurende een incident te ondersteunen met een denktank. Deze denktank kan meedenken over mogelijke scenario's en ondersteunt daarmee degene die leiding moet geven en tactische besluiten moet nemen.

Creëer ruimte voor improvisatie op basis van het professionalisme van de brandweermensen. Dit vergt een passende organisatiecultuur en passend leiderschap (kracht en durf), maar vergt ook aandacht voor improvisatie in de vaardigheden van de brandweermensen.

Ervaringen:
- Het rampbestrijdingsplan is vooral voor preparatie gebruikt.
- In de planvorming van Chemie-Pack is het scenario 'een brand van binnenuit' beschreven. Deze brand heeft zich van buiten naar binnen uitgebreid.
- De brand kan worden gezien als een samenstel van verschillende standaardscenario's die op elkaar inwerkten.
- Dilemma's: uitbreiding voorkomen versus volledige verbranding, schuim versus water, wat zijn de effecten van de genomen maatregelen?

Situatiebewustzijn

Leeropgaven

Ontwikkel situatiebewustzijn

Situatiebewustzijn (situational awareness) is het bewust zijn van wat om je heen gebeurt, om te begrijpen hoe informatie, gebeurtenissen en je eigen acties, jouw doelen en doelstellingen zowel nu als in de nabije toekomst zal beïnvloeden. Het incident bestaat uit meerdere incidenten die tegelijkertijd spelen: uitbreiding voorkomen, koelen aceton, vloeistofbrand blussen, indammen van de vloeistof, rookpluim beheersen en uitdamping beperken. Elk met een eigen standaardinzettactiek en –techniek. De verschillende tactieken en technieken die worden gekozen om een incident te bestrijden, beïnvloeden elkaar gedurende het incident en er is geen (theoretische) kennis over alle effecten hiervan.

Om de tactiek en techniek van een inzet te kunnen bepalen, is het van belang dat er een goed beeld is van het incident. Wat is het voor incident en kan ik het aan? Wat ga ik doen, wat is mijn doel? Pas als je weet welk incident je bestrijdt, dan kun je hier de juiste middelen voor inzetten.

Verruim de benadering ‘bestrijdingsgebied’

Bij een incident wordt onderscheid gemaakt tussen bron- en effectgebied. Al tijdens een incident zijn er echter meer effecten zichtbaar dan alleen wat zich afspeelt in het bron- en effectgebied: impact op de bevolking, bestuurlijke impact, impact op het milieu, economische impact, impact van de media, impact op lange termijn. Dit veronderstelt dat beeldvorming (actueel en compleet) over het bron- en effectgebied van een incident een ‘te enge’ benadering is. De brandweer dient daarom naar de brede impact van een incident te kijken en niet alleen naar de fysieke impact.

Organiseer onderzoek op het gebied van effectbestrijding

De huidige manier van effectbestrijding is het ‘gecontroleerd uit laten branden’. Het is goed om te kijken welke andere technieken er zijn: brandversnelling, indammen, slopen, ventileren, bluskanon, robots. Hierbij is het van belang dat voor een ieder duidelijk is wat precies wordt verstaan onder de gehanteerde techniek. Verder is er binnen Brandweer Nederland geen eenduidig beeld over ‘uitbreiding voorkomen’. Deze tactiek is niet opgenomen in de opleidingen van brandweermensen. Nadere duiding en onderzoek naar de (on)mogelijkheden en consequenties van deze tactiek is gewenst.

Is het één incident...

Ervaringen:

- Vanaf het begin was het een zeer grote brand.
- Er is sprake van explosies, branduitbreiding, vloeistofbrand.
- Wat voor incident is het: brand? OGS-inzet?
- Wat is het bestrijdingsgebied: bron-, effect- of impactgebied?
- Dilemma's bij bepalen tactiek/techniek: uitbreiding voorkomen versus volledige verbranding, schuim versus water.
- De effecten van maatregelen zijn vooraf niet altijd met zekerheid in te schatten.

... of meerdere?

Onzichtbaarheid creëert onduidelijkheid; duiding en beeldvorming in de media

Leeropgaven

Organiseer zichtbaarheid van de brandweer in de media

Er moet een 'Benno Baksteen' van de brandweer in de landelijke media zichtbaar zijn die vanuit de brandweer duidt wat de brandweer aan het doen is. Hierbij kan onderscheid worden gemaakt tussen communicatie over de feiten (het 'wat', door de regio zelf) en het duiden van de feiten (het 'waarom', dit kan landelijk opgepakt worden).

Pas social media toe in incident-, rampen- en crisiscommunicatie

De social media kan worden gezien als een 'virtueel impact gebied'. Hier ontstaat beeldvorming en deze kan hier ook beïnvloed worden. Naarmate het impactgebied groter is, wordt duiding en beeldvorming steeds belangrijker. Social media is een nieuw medium dat door de brandweer als methodiek kan worden ingezet om informatie te krijgen, om duiding te geven en om zichtbaar te zijn voor zowel burgers als landelijke media. Social media echter alleen als methodiek inzetten als het bijdraagt aan goede communicatie; nuchter, feitelijk, betrouwbaar en tijdig.

Ervaringen:

- Spectaculaire beelden van ontploffingen zijn meerdere keren herhaald op televisie.
- Er was geen vertegenwoordiger vanuit de brandweer voor de landelijke media die kon duiden wat de brandweer aan het doen was.
- Al tijdens de operationele fase van het incident heeft de media behoefte aan deskundigen die vragen kunnen beantwoorden.
- De brandweer heeft geen gebruik gemaakt van de social media.
- Soms worden op basis van gebrekkige informatie overhaaste conclusies getrokken en vraagtekens geplaatst bij het brandweeroptreden.

ONZICHTBAARHEID IN DE MEDIA

Meten is weten?

Leeropgaven

Heroverweeg het waarschuwing- en alarmeringstelsel

Het huidige waarschuwing- en alarmeringstelsel (WAS) is bedacht en ontworpen in de jaren 80 op basis van de toen beschikbare kennis en bestaande maatschappelijke context. Het feit dat het volgen van de WAS-procedure een ander effect had dan beoogd, lijkt een herbezinning op het gebruik van het WAS-stelsel noodzakelijk te maken.

Creëer duidelijkheid over het 'meten en weten'

De brandweer verricht metingen met als doel ondersteuning ten behoeve van besluitvorming voor de bestrijding van het incident en alarmering van de bevolking bij acuut gevaar voor de volksgezondheid. De mate van gezondheidsrisico's wordt door de brandweer niet gemeten. Dit is ook geen verantwoordelijkheid van de brandweer, maar de burger verwacht dat mogelijk wel als de brandweer metingen verricht, gezondheidsklachten inventariseert en uitspraken doet over acuut gevaar voor de volksgezondheid. Metingen richten zich op het effectgebied van een brand (rookpluim), terwijl de 'onrustgevoelens' zich in een veel groter gebied kunnen voordoen. Ook hier doet zich het impactgebied voor (zie situational awareness). Het is van belang om nader te onderzoeken welke verwachtingen er onder bevolking, bestuurders en operationele diensten leven ten opzichte van de brandweer en hoe deze verwachtingen te managen. Heroverweeg daarbij ook of de huidige meetstrategie van de brandweer nog passend en adequaat is.

Ervaringen:
- Zwarte rookpluimen waren zichtbaar.
- Media: "Er zijn geen gevaarlijke stoffen gemeten" versus Brandweer: "Er zijn geen concentraties gevaarlijke stoffen gemeten die een acuut gevaar voor de volksgezondheid opleveren".
- Meetgegevens brandweer worden voor andere doeleinden gebruikt dan het meten van acuut gevaar en de ondersteuning van de besluitvorming.
- Het volgen van de WAS-procedure had een ander effect dan beoogd. Alarmering verhoogde de nieuwsgierigheid; men ging juist naar buiten.
- De keuze van het activeren van sirenelocaties is moeilijk toe te lichten.
- De burger vertrouwt de mededeling 'er zijn geen gevaarlijke stoffen gemeten die een acuut gevaar vormen voor de volksgezondheid' niet (meer).

Weet wat je moet doen
als de sirene gaat
1. Ga direct naar binnen
2. Sluit deuren en ramen
3. Zet Omroep Brabant radio aan
Elke eerste maandag van de maand om 12.00 uur worden de sirenes getest
U weet dus dat er dán niets aan de hand is!

BEVELVOERDER
BRANDWEER
MWB

4 Evaluatie leerarena

De Leerarena Moerdijk is geëvalueerd met de deelnemers (evaluatieformulieren), met de opdrachtgevers (evaluatiegesprek) en met de inhoudelijke procesbegeleiders (evaluatiegesprek).

Conclusies op basis van de evaluatie:
- de algehele waardering is hoog;
- de openheid en vertrouwelijke omgeving waarin iedereen zijn verhaal kon doen, is essentieel voor het welslagen van een leerarena;
- het is belangrijk gebleken dat de inhoudelijke begeleiders vooraanstaande en gerespecteerde collega's uit het land zijn;
- de leerarena heeft aan de verwachtingen van de opdrachtgevers en deelnemers voldaan;
- de leerarena is een methodiek met potentie gebleken om vooral het 2e orde leren van de brandweer te verbeteren.

De leerarena als methodiek staat niet op zichzelf. Het is een belangrijke aanvulling gebleken op de bestaande onderzoeken en evaluaties dat de brandweer helpt bij haar streven naar het verbeteren van het lerend vermogen.

Aandachtspunten c.q. verbeterpunten:
- houd focus op het benoemen van de leeropgaven, niet op het zoeken naar de oplossingen;
- vooraf duidelijker aangeven wat, wanneer en van wie de deelnemers terugkoppeling mogen verwachten. Het is belangrijk dat de deelnemers ook daadwerkelijk iets gaan doen met of gaan zien van de leeropgaven;
- de leerarena is vooral een methodiek om 2e orde leeropgaven te duiden. Om de leerarena effectiever te laten zijn, dient vooraf binnen de regio een interne evaluatie te hebben plaatsgevonden gericht op 1e orde leren;
- om de methodiek leerarena duurzaam te ontwikkelen, is opvolging van nieuwe inhoudelijke begeleiders noodzakelijk.

De methodiek leerarena is van grote meerwaarde gebleken. Niet alleen voor het bepalen van de leeropgaven, maar ook de dag zelf heeft meerwaarde om het verhaal voor de operationele functionarissen 'compleet' te maken (creëren van een gezamenlijk verhaal). De organisatie van een leerarena vergt nadrukkelijk maatwerk (specifiek naar incident en omstandigheid) en gedegen voorbereiding wil het succesvol zijn. De toepassing en inzet van de landelijke leerarena wordt ondergebracht bij de programmaraad Brandweerzorg van de NVBR.

Bijlagen

Bijlage 1 Spelregels van de leerarena

NVBR

SPELREGELS LEERARENA MOERDIJK

SPELREGELS

- **We zijn bereid om met een ´open mind´ naar de vraagstukken te kijken.** *Dit betekent onbelast luisteren, checkvragen en verhelderende vragen stellen voordat een conclusie wordt getrokken.*
- **We hebben respect voor elkaar en voor elkaars grenzen.** *Alle deelnemers zijn gelijk: rangen, standen en functies laten we achter bij de deur.*
- **Het verhaal van Moerdijk;** *wij zijn hier om van elkaars ervaringen te leren.*
- **Wat ging goed en wat kan beter?**

HET PROCES

- **De opdrachtgevers staan voor vertrouwelijkheid.** *Alle informatie – documenten, presentaties en dat wat besproken wordt tijdens de leerarena – is en blijft vertrouwelijk. Bij de informatie die na de leerarena wel naar buiten gaat, is anonimiteit het uitgangspunt en wordt eerst afstemming gezocht met de direct betrokkenen.*
- **Buiten de Leerarena Moerdijk wordt door de deelnemers niet gecommuniceerd over de inhoudelijk aspecten van de leerarena.**
- ***De tijd is beperkt,*** *daarom kunnen we niet alles bespreken en zal er strak op het proces (tijd) gestuurd worden om voldoende tastbare resultaten op te kunnen leveren.*
- **Leren mag ook leuk zijn.**

Lerend Vermogen

Bijlage 2 Overzicht deelnemende brandweercollega's uit het land

Inhoudelijke begeleiders	Organisatie
René Hagen	NIFV
Ricardo Weewer	Brandweer Amsterdam-Amstelland
Ed Oomes	Brandweer Schiphol
Dennis van Zanten	Brandweer Nijmegen
Mark Bokdam	Brandweer Twente
Remco van Werkhoven	Brandweer Rotterdam-Rijnmond
Hans Zuidijk	Brandweer Hollands-Midden
Allard van Gulik	Veiligheidsregio Noord- en Oost-Gelderland
Robert Kleine	Hulpverleningsdienst Drenthe
Jan Hazeleger	Veiligheidsregio Utrecht
Jan Pluim	Veiligheidsregio Gelderland-Zuid
Ritchie Trompert	Brandweer Amsterdam-Amstelland
Lucas de Lange	Veiligheidsregio Haaglanden
Stephan Wevers	Brandweer Twente

Procesbegeleiders	Organisatie
Alexander Heijnen	A. Heijnen Consulting
Jacquelien van ’t Zand	NVBR
Mariska ter Voert	NVBR
Wendy Kiel	NVBR
Leon Kerstjens	NVBR
Rijk van den Dikkenberg	NIFV
Clemon Tonnaer	NIFV

Lerend Vermogen

Een organisatie waarin medewerkers op alle niveaus relevante informatie signaleren, verzamelen en interpreteren. Daar streven we naar. Dit maakt het voor de organisatie mogelijk om slim en effectief te handelen. Door beter te leren van eigen optreden, neemt de kennis en het veiligheidsbewustzijn van de brandweer toe en hiermee de veiligheid voor burgers en brandweermensen. Dit kunnen we gezamenlijk realiseren als iedereen in Brandweer Nederland hieraan een bijdrage levert. Door het initiëren, faciliteren en uitvoeren van verschillende activiteiten en projecten helpt de NVBR om het vergroten van het lerend vermogen van de brandweer te stimuleren.

Meer informatie over Lerend Vermogen vindt u op de website van de NVBR: www.nvbr.nl/lerendvermogen.

Colofon

Dit is een uitgave van de NVBR.

Fotografie: Veiligheidsregio Midden- en West-Brabant, Gerben van den Boom
Vormgeving: Carlo Polman, Oud.Zuid Ontwerp
Druk: Rikken Print